

Γιατί Δεν Είμαι Συνεπειοκράτης

Ο Ντέιβιντ Σ. Όντερμπεργκ (David S. Oderberg) αναπτύσσει στην ομιλία του κάποια από τα βασικότερα προβλήματα που συνδέονται με τη συνεπειοκρατική σκέψη. Συγκεκριμένα, εστιάζει το ενδιαφέρον του στα προβλήματα εκείνα που καθιστούν την συνεπειοκρατία μια απολύτως απορριπτέα και επικίνδυνη ηθική θεωρία. Παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι συνεπειοκράτες τις έννοιες του αγαθού, της αξίας, του σεβασμού, της δικαιοσύνης και επιχειρεί να αποδομήσει την εν λόγω αντίληψη χρησιμοποιώντας στέρεα επιχειρήματα.

Αυτή είναι μια εισαγωγική ομιλία στην οποία εξηγώ τον λόγο για τον οποίο δεν είμαι συνεπειοκράτης. Δεν πρόκειται να προχωρήσω στις λεπτομέρειες της συνεπειοκρατικής θεωρίας, ούτε να συγκρίνω ή να αντιπαραβάλω διαφορετικές εκδοχές της συνεπειοκρατίας. Ούτε πρόκειται να παρουσιάσω όλους τους λόγους για τους οποίους δεν είμαι συνεπειοκράτης, πόσο μάλλον όλους τους λόγους για τους οποίους κάποιος δεν θα έπρεπε να είναι. Επιθυμία μου είναι να επικεντρωθώ στα προβλήματα εκείνα που, κατά τη δική μου γνώμη μου αλλά και πολλών άλλων, καθιστούν την συνεπειοκρατία μια απόλυτα απορριπτέα ηθική θεωρία – μια θεωρία που ορίζει το σωστό, το αγαθό, το υποχρεωτικό, το απαγορευμένο, το αποδεκτό ή το αξιόπαινο.

Έτσι, επιτρέψτε μου να ξεκινήσω δίνοντας έναν

βασικό ορισμό της συνεπειοκρατίας που θα έβρισκε σύμφωνους όλους τους υποστηρικτές του ρεύματος αυτού. Η συνεπειοκρατία είναι η θεωρία που έχει ως μέγιστη αξία τον θεμελιώδη σκοπό της ηθικής. Τώρα μπήκα στον πειρασμό να πω «μοναδικό σκοπό» αλλά ορισμένοι συνεπειοκράτες θα διαφωνούσαν με αυτό. Για κάποιους, παραδείγματος χάριν, ένας από τους σκοπούς της ηθικής είναι η ύπαρξη των κανόνων που την διέπουν ή η καλλιέργεια κάποιων αρετών. Η συγκεκριμένη συμπεριφορά που επιτρέπει την υπακοή σ' έναν κανόνα ή την καλλιέργεια μιας αρετής είναι τελικά αυτή που μεγιστοποιεί την αξία. Έτσι, η μεγιστοποίηση της αξίας μπορεί να μην είναι ο μοναδικός σκοπός – η μοναδική απάντηση σε ερωτήματα όπως «Τι πρέπει να κάνω για να είμαι αγαθός;» – αλλά παραμένει ο θεμελιώδης σκοπός της

του David S. Oderberg Καθηγητή φιλοσοφίας στο Βρετανικό Πανεπιστήμιο του Reading // μετάφραση: Βίκτωρ Τσιλίκης και Νάνου Ράτση

ηθικής και κάθε είδος απόφασης, δράσης ή συμπεριφοράς αιτιολογούνται μέσα από την ηθική. Για μένα, λοιπόν, στην προκειμένη περίπτωση η διαφορά μεταξύ του «μοναδικός» και «θεμελιώδης» είναι αποκλειστικά θέμα ορολογίας.

Αρχικά, μπορεί κάποιος να αναρωτηθεί: γιατί πρέπει να πιστεύει κανείς ότι ο θεμελιώδης σκοπός της ηθικής είναι η μεγιστοποίηση της αξίας; Ποια είναι η διαισθητική δύναμη αυτής της ιδέας ακόμη και σε πρώτο στάδιο; Αυτά είναι καλές ερωτήσεις. Αν και υπήρξα συνεπειοκράτης, δεν θυμάμαι ποτέ να τα έθεσα στον εαυτό μου. Απλώς θεώρησα αυτονόητο

Ο Θεός δεν ενεργεί για να παράγει την καλύτερη δυνατή κατάσταση πραγμάτων σε κάθε στιγμή του σύμπαντος και σε όλη την ιστορία του σύμπαντος ως όλον;

πως, εφόσον τόσο πολλοί φιλόσοφοι και συμφοιτητές μου ήταν συνεπειοκράτες, τότε ακόμη και αν τελικά αποδεικνυόταν αναληθής, η σκέψη της μεγιστοποίησης (όπως θα την ονομάζω) ήταν τουλάχιστον το προφανές σημείο έναρξης για κάποιον που ασχολείται με την ηθική. Οι ίδιοι οι συνεπειοκράτες σπάνια προσπαθούν να δικαιολογήσουν τη σκέψη, όμως υποθέτω ότι η λογική είναι η εξής: η αξία είναι, ταυτολογικά, ένα αγαθό πράγμα: για να το θέσουμε απλά, δεν μπορείς να έχεις πάρα πολύ από ένα αγαθό πράγμα. Έτσι θα πρέπει να θέλεις να παράγεις όσο το δυνατόν περισσότερο από αυτό, κάτι όμως που πρέπει να κάνει και ο καθένας. Έτσι, όλοι θα πρέπει να παράγουν όσο περισσότερο μπορούν από αυτό.

Αναφερόμαστε φυσικά στην ηθική αξία ή στην εγγενή καλοσύνη ή σε κάτι παρόμοιο και όχι σε χρήματα ή γρήγορα αμάξια. Η ιδέα είναι η εξής: θα πρέπει να επιδιώκουμε τη μέγιστη δυνατή παραγωγή αυτού που είναι το καθεαυτό υπέρτατο αγαθό (ή τα υπέρτατα αγαθά). Όχι αποκλειστικά για τους εαυτούς μας, αλλά για τον κόσμο γενικά. Αυτό σημαίνει το να είσαι ηθικός. Επιπλέον, οι συνεπειοκράτες συχνά αναρωτιούνται: «αυτό ακριβώς δεν είναι που κάνει και ο Θεός»; Ο Θεός δεν ενεργεί (ή θα ενεργούσε εάν υπήρχε, όπως θα έλεγε ο άθεος συνεπειοκράτης) για να παράγει τη μέγιστη αξία; Με άλλα λόγια, ο Θεός δεν ενεργεί για να παράγει την καλύτερη δυνατή κατάσταση πραγμάτων σε κάθε στιγμή του σύμπαντος και σε

όλη την ιστορία του σύμπαντος ως όλον; Ο σκοπός της ηθικής δεν είναι η πραγματοποίηση του αγαθού και η αποφυγή του κακού; Η πραγματοποίηση του αγαθού δεν ταυτίζεται με την παραγωγή της μέγιστης αξίας, ενώ η αποφυγή του κακού με την παραγωγή της ελάχιστης απασίας;

Ξεκινώντας από το τελευταίο ερώτημα, δεν είναι καθόλου προφανές ότι η πραγματοποίηση του αγαθού και μόνο μεγιστοποιεί την αξία. Τώρα σκέφτομαι ότι η ιδέα της μεγιστοποίησης της αξίας, σύμφωνα με την συνεπειοκρατική έννοια, είναι ασυνάρτητη. As υποθέσουμε, όμως, ότι εξετάζουμε μία περίπτωση όπου, κατά μία διαισθητική και μη τεχνική έννοια, είναι καλύτερο να παράγει κανείς περισσότερο παρά λιγότερο. As υποθέσουμε, λοιπόν, ότι βλέπω κάποιον να ζητιανεύει στο δρόμο για χρήματα προκειμένου να αγοράσει φαγητό. Έχω στην τσέπη δύο χαρτονομίσματα των πέντε ευρώ. Δεν τα χρειαζομαι για κάτι επειγόν και είμαι βέβαιος ότι εάν δώσω τα χρήματα στον ζητιάνο θα τα διαθέσει πράγματι για να εξασφαλίσει τη τροφή του. Εάν του δώσω το ένα χαρτονομίσμα θα έχει αρκετό φαγητό για μία μέρα και αν του δώσω και τα δύο θα έχει αρκετό φαγητό για δύο μέρες. Σε μια τέτοια περίπτωση, όπου αφενός δεν υπάρχει κάποιος αστάθμητος παράγοντας και αφετέρου η βοήθεια προς κάποιον που ζητά ελεημοσύνη θεωρείται από όλους ως κάτι αγαθό. Θα έπρεπε να του δώσω 10 ευρώ. Η στοιχειώδης ποσότητα αγαθού που παράγω μετράει για όλα. Θα έπρεπε, λοιπόν, να κάνω περισσότερα και όχι λιγότερα και έτσι να παράγω την καλύτερη από τις δύο πιθανές καταστάσεις.

Σε αυτό το σημείο ρωτώ: πώς προκύπτει από αυτή την περίπτωση η ιδέα ότι η πραγματοποίηση του αγαθού ισούται απλώς με τη μεγιστοποίηση της αξίας; Ακόμη και αν προσδώσουμε στη «μεγιστοποίηση» μία εξ ολοκλήρου μη τεχνική έννοια και αναλύσουμε επιμέρους όλα τα ζητήματα που καθιστούν την τεχνική σκέψη της συνεπειοκρατικής μεγιστοποίησης τόσο προβληματική- ένα σοβαρό πρόβλημα που δεν μπορώ να εξετάσω σε αυτό το σημείο-, η πραγματοποίηση του αγαθού δεν μπορεί να ταυτισθεί με την παραγωγή της καλύτερης κατάστασης πραγμάτων ή της μέγιστης αξίας. Τώρα πρέπει να σκεφτείτε ότι ο λόγος που το υποστηρίζω αυτό προέρχεται από την ανάγκη να αναλύσω κάθε είδους άλλη θεώρηση: για παράδειγμα, εάν έχω ήδη υποσχεθεί τα χρήματα σε κάποιον άλλο, εάν ο ζητιάνος σκοπεύει να χρησιμοποιήσει τα χρήματα για να αγοράσει ναρκωτικά, εάν δίνοντας του τα χρήματα θα καθυστερήσω σε μία σημαντική συνάντηση στη δουλειά κ.ο.κ.

Όμως αυτό δεν είναι ο λόγος μου, από τη στιγμή που κάθε συνεπειοκράτης θα ερμηνεύσει όλους αυτούς του παράγοντες με όρους μεγιστοποίησης. Εάν έχω υποσχεθεί τα χρήματα σε κάποιον άλλο, τότε θα πρέπει να κρατήσω την υπόσχεσή μου εφόσον η ενέργεια αυτή παράγει περισσότερη αξία. Σε αυτή την περίπτωση, η τήρηση της υπόσχεσης παράγει περισσότερη αξία από την ελεημοσύνη κ.ο.κ.

Όχι, η αντίρρησή μου είναι πιο ουσιαστική. Η ύπαρξη και μόνο –πρακτικά απίθανων αλλά θεωρητικά δυνατών– περιπτώσεων, οι οποίες απαιτούν την παραγωγή περισσότερης αξίας, δεν περιλαμβάνει ότι το να κάνεις το καλό ταυτίζεται με την παραγωγή μεγαλύτερης αξίας. Ακόμη και αν ο συνεπειοκράτης μπορούσε –που δεν μπορεί– να ερμηνεύσει όλους τους παράγοντες που θα μπορούσαν να σχετίζονται με την περίπτωση του ζητιάνου όσον αφορά τους όρους μεγιστοποίησης, αυτό δεν θα παρείχε καμία διαισθητική υποστήριξη στην ιδέα της μεγιστοποίησης. Τι θα γινόταν, όμως, αν μπορούσε να ερμηνεύσει όλες τις πιθανές περιπτώσεις πραγματοποίησης του αγαθού ως περιπτώσεις μεγιστοποίησης αξίας; Αυτό δεν θα παρείχε μόνο διαισθητική αλλά και θεωρητική στήριξη στη συνεπειοκρατία, με την προϋπόθεση ότι όλοι συμφωνούμε στο ποια είναι τα παραδείγματα πραγματοποίησης του αγαθού. Ωστόσο, είναι πολύ γνωστό ότι οι συνεπειοκράτες και οι μη συνεπειοκράτες δεν συμφωνούν και τόσο. Ή όταν συμφωνούν, ο φιλικός συνεπειοκράτης θα πρέπει να ερμηνεύσει τις ενδιαφέρουσες περιπτώσεις, στις οποίες οι μη φιλικόι συνεπειοκράτες διαφωνούν με αυτόν και με τους μη συνεπειοκράτες, με όρους που είναι τόσο δισταγμένοι, παραπλανητικοί και αναξιόπιστοι για τις μη συνεπειοκρατικές αντιλήψεις που το εγχείρημα αυτό είναι μία σκέτη αποτυχία. Θα δώσω ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της διαφωνίας στη συνέχεια. Από αυτό συμπεραίνω ότι δεν υπάρχει καμία –τουλάχιστον προφανής– υποστήριξη της ιδέας ότι η πραγματοποίηση του αγαθού είναι απλώς η μεγιστοποίηση της αξίας. Το συμπέρασμα αυτό με οδηγεί στο δεύτερο σημείο που έθιξα παραπάνω, εκ μέρους του συνεπειοκράτη, σχετικά με την παραγωγή του περισσότερου δυνατού αγαθού ή «την προώθηση του αγαθού», όπως συχνά αναφέρεται. Αυτό είναι πραγματικά ένα ζήτημα που σχετίζεται με την συμπεριφορά μας απέναντι στο αγαθό. Ο συνεπειοκράτης θεωρεί πως η μόνη συμπεριφορά απέναντι στο αγαθό πρέπει να είναι η προώθησή του. Καθετί που υποβάλλεται σε ηθική αξιολόγηση πρέπει, άμεσα ή έμμεσα, να δικαιολογείται ή να καταδικάζεται με γνώμονα το

εάν προωθεί το αγαθό ή όχι. Τα ερωτήματα που θέτω είναι τα εξής: γιατί θα πρέπει να θεωρεί κάποιος ότι αυτή είναι η μόνη συμπεριφορά που πρέπει να έχει απέναντι στο αγαθό; Γιατί θα πρέπει να θεωρεί εκ των προτέρων αποδεκτό ότι, εφόσον η αξία ταυτίζεται με το αγαθό, η μόνη σωστή και κατάλληλη συμπεριφορά απέναντι σ' αυτό θα πρέπει να είναι η προώθησή του; Η καλή συμπεριφορά προς τους ανθρώπους ταυτίζεται με το αγαθό, γιατί όμως να θεωρεί κανείς ότι η μόνη συμπεριφορά που πρέπει να έχει προς τους ανθρώπους είναι η καλοσύνη; Τι ακριβώς συμβαίνει με συμπεριφορές όπως η σκληρό-

Ο Θεός δεν είναι περισσότερο συνεπειοκράτης απ' ό,τι είναι θεωρητικός της αρετής, δεοντολόγος ή θεωρητικός του φυσικού δικαίου. Δεν διέπεται από, ούτε πιστεύει σε κάποια ηθική θεωρία.

τητα, η αυστηρότητα, η αδιαλλαξία, η αντίσταση, η αντιπάθεια; Σε κάποιες περιπτώσεις, ο γονέας θα πρέπει να είναι σκληρός με τα παιδιά του, ο δάσκαλος θα πρέπει να είναι αυστηρός μ' ένα μαθητή, εμείς θα πρέπει να είμαστε αδιάλλακτοι με τους ρατσιστές, να αντιστεκόμαστε στους εμπόρους ναρκωτικών κ.ο.κ. Δεν οφείλουμε να είμαστε πάντα καλοί, εκτός αν ο όρος «αγαθός» ερμηνεύεται μέσα σε χαλαρά πλαίσια και περιγράφει γενικά αυτόν που «πράττει το αγαθό».

As υποθέσουμε ότι κάποιος φίλος μου έρχεται και μου λέει: «Αν μου δώσεις κάποια συμβουλή για το πώς μπορώ να γίνω αρεστός στο αφεντικό μου και να πάρω προαγωγή, θα σου είμαι παντοτινά ευγνώμων». As υποθέσουμε ότι η κολακευτική συμπεριφορά που επιδιώκει δεν είναι ασήμαντη, αλλά μια αληθινά δουλοπρεπής και εξευτελιστική συμπεριφορά που είναι αναξιοπρεπής και ντροπιαστική. Θα πρέπει να απαντήσω στον φίλο μου: «Σε σέβομαι τόσο πολύ που δεν μπορώ να σε συμβουλευσω πώς να κάνεις κάτι τέτοιο», ακόμη και αν γνωρίζω ότι η συμβουλή μου θα εξασφαλίσει στον φίλο μου την προαγωγή των ονείρων του, μια τεράστια αύξηση μισθού και μια ιδανική κατάσταση για το υπόλοιπο της ζωής του. Οφείλω να σέβομαι πάρα πολύ τον φίλο μου για να τον βοηθήσω ή να του επιτρέψω να το κάνει αυτό. Αντίθετα, θα πρέπει να επιμείνω να μην το κάνει. Αντίστοιχα, η συμπεριφορά μας απέναντι

ΜΑΡΙΝΑ ΤΣΕΛΕΠΗ

στο ίδιο το αγαθό είναι αυτή και έτσι πρέπει να παραμείνει. Το αγαθό δεν ζητά προώθηση μόνο από εμάς, είτε το αντιλαμβανόμαστε υπό την έννοια της συνεπειοκρατικής μεγιστοποίησης είτε υπό μια πιο χαλαρή έννοια, όπως «η παραγωγή καλών σχέσεων». Μια συμπεριφορά μη εχθρική ή μη επιθετική, όπως θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε, απαιτεί από εμάς σεβασμό. Και ο σεβασμός, όπως η μη εχθρικότητα ή μη επιθετικότητα υποδεικνύει, έχει μια αρνητική καθώς και μία θετική πλευρά. Το αγαθό, που είναι διαισθητικά καθαρό και έρχεται σε αντίθεση με την συνεπειοκρατική «διάισθηση», θα πρέπει να είναι αντικείμενο σεβασμού, προώθησης, ενθάρρυνσης ακόμη και μεγιστοποίησης. Η αρχή της πραγματοποίησης του αγαθού και της αποφυγής του κακού έχει να κάνει τόσο με τον σεβασμό όσο και με άλλες συμπεριφορές. Και σεβασμός

σημαίνει, όπως ανέφερα, ορισμένες φορές το να είναι κανείς εγκρατής από το να κάνει πράγματα που υπονομεύουν ή επιτίθενται στο αγαθό. Εάν ο συνεπειοκράτης θεωρεί ότι ο σεβασμός δεν είναι μια κατάλληλη συμπεριφορά απέναντι στο αγαθό, κάθε κατάλληλη συμπεριφορά όπως η προώθηση του, πιστεύω ότι θα πρέπει να αποδεικνύεται από τον ίδιο. Όσο για το εάν ο Θεός είναι συνεπειοκράτης, υπάρχουν πολλά που θα μπορούσε να πει κανείς γι' αυτό. Εγώ, ωστόσο, θα δώσω μία σύντομη απάντηση λέγοντας πως η ιδέα αυτή είναι παράλογη. Ο Θεός δεν είναι περισσότερο συνεπειοκράτης απ' ό,τι είναι θεωρητικός της αρετής, δεοντολόγος ή θεωρητικός του φυσικού δικαίου. Δεν διέπεται από, ούτε πιστεύει σε κάποια ηθική θεωρία. Όμως, ο συνεπειοκράτης δεν εννοεί απλά ότι ο Θεός μεγιστοποιεί την αξία; Σε τελική ανάλυση, οι θεϊ-

στές δεν πιστεύουν ότι ο Θεός δημιούργησε τον καλύτερο από όλους τους πιθανούς κόσμους και ότι όλες οι επεμβάσεις Του στον κόσμο στοχεύουν στην διασφάλιση της καλύτερης δυνατής κατάστασης πραγμάτων στο τέλος, ακόμη και αν αυτή δεν είναι επιτεύξιμη εδώ και τώρα ή σε κάποια αυθαίρετη περίοδο στην ιστορία του σύμπαντος;

Αφήνοντας στην άκρη το δύσκολο ερώτημα του εάν ο Θεός δημιούργησε το καλύτερο δυνατό κόσμο, ας υποθέσουμε απλά ότι το έκανε. Ας υποθέσουμε, επίσης, ότι ο κόσμος που δημιούργησε μεγιστοποιεί πράγματι την αξία. Πώς προκύπτει το ότι εμείς, προκειμένου να ενεργήσουμε ηθικά, πρέπει να μεγιστοποιήσουμε την αξία; Ποιο είναι το επιχείρημα που υποστηρίζει ότι επειδή ο Θεός μεγιστοποιεί την αξία, δεν θα πρέπει να κάνουμε και εμείς το ίδιο; Η απάντηση του συνεπειοκράτη είναι η εξής: «δεν θα πρέπει να μιμηθούμε τον Θεό»; Όμως γιατί η μίμηση του Θεού συνεπάγεται το να κάνεις ό,τι κάνει και ο Θεός; Εάν έχεις αγαθούς γονείς, τότε πρέπει να

Ακόμη και αν υποθέσουμε ότι ο δικαστής επιτρέπεται, πόσο μάλλον απαιτείται, να καταδικάσει τον αθώο άνθρωπο για να εξευμενίσει τον μαινόμενο όχλο, αυτό αποδεικνύει την ύπαρξη ενός ηθικά διεφθαρμένου μυαλού.

τους μιμηθείς. Αυτό, όμως, δε σημαίνει ότι πρέπει να κάνεις ό,τι κάνουν αυτοί. Οι συνεπειοκράτες ανταπαντούν: «δεν θα πρέπει να τους μιμείσαι πράττοντας το αγαθό;» Αυτό είναι αληθές: πράττουν το αγαθό, έτσι και εσύ πρέπει να τους μιμείσαι πράττοντας το αγαθό. Ο Θεός κάνει το αγαθό, και εγώ θα πρέπει να Τον μιμηθώ κάνοντας το ίδιο. Έπειτα, ο συνεπειοκράτης λέει: «εφόσον ο Θεός κάνει το αγαθό μεγιστοποιώντας την αξία, έτσι θα πρέπει να κάνεις κι εσύ». Η απάντησή μου είναι ότι αυτή η πρόταση είναι λάθος. Ο Θεός δεν πράττει το αγαθό μεγιστοποιώντας την αξία. Πράττει το αγαθό και το θέμα είναι ότι έχει φτιάξει τον κόσμο –έτσι υποθέτουμε τουλάχιστον– με τέτοιο τρόπο που να μεγιστοποιεί την αξία. Δεν συνεπάγεται πως κάθε (ή οποιαδήποτε) στιγμή που πράττει το αγαθό γίνεται προκειμένου να μεγιστοποιήσει την αξία, είτε άμεσα είτε έμμεσα. Για παράδειγμα, ο Θεός τιμώρησε τον Κάιν επειδή

δολοφόνησε τον Άβελ. Γιατί το έκανε αυτό; Επειδή ο Κάιν το άξιζε. Δεν υπάρχει κάποιος άλλος λόγος. Μάλλον, δεν έχουμε κανέναν απολύτως λόγο να θεωρούμε ότι ο Θεός τιμώρησε τον Κάιν επειδή αυτό θα βοηθούσε στην δημιουργία του καλύτερου δυνατού κόσμου. Μάλλον, τιμώρησε τον Κάιν γιατί έκανε λάθος και έφτιαξε τον κόσμο έτσι ώστε αυτή η τιμωρία να είναι ένα μέρος του καλύτερου δυνατού κόσμου από όλους.

Εντούτοις, απαντά ο συνεπειοκράτης, η δημιουργία του καλύτερου δυνατού κόσμου απ' όλους δεν είναι ένα μέρος του αγαθού που κάνει ο Θεός; Μπορεί. Αλλά μέρος του αγαθού που κάνει ένας πατέρας μπορεί να είναι η διαχείριση των οικονομικών του σπιτιού. Αυτό δεν συνεπάγεται πως θα πρέπει επίσης να διαχειρίζεται το παιδί τα οικονομικά του σπιτιού, ή να βοηθάει σε αυτό, πρώτον διότι δεν μπορούν και οι δύο να το κάνουν και δεύτερο διότι δεν είναι εν τέλει δουλειά του παιδιού. Όμως δεν γνωρίζω εάν ο Θεός είχε κάποιο πρόβλημα στη δημιουργία του καλύτερου πιθανού κόσμου απ' όλους ούτε ότι αντιμετωπίζει δυσκολία στο να τον διατηρήσει. Έτσι, κανένας από εμάς δεν έχει οποιοδήποτε λόγο να Τον βοηθήσει και ένα αγαθό λόγο να μην το κάνει.

Επιπλέον, δεν είναι ξεκάθαρο ότι, ακόμη και αν ο Θεός δημιούργησε τον καλύτερο δυνατό απ' όλους τους κόσμους, αυτός ο κόσμος μεγιστοποιεί την αξία. Ας υποθέσουμε ότι ο Θεός ενδιαφέρεται αποκλειστικά για την επιβράβευση των ενάρετων και την τιμωρία των κακών. (Στην πραγματικότητα αυτό ισχύει αλλά μερικώς). Τότε ο καλύτερος από όλους τους πιθανούς κόσμους θα ήταν αυτός στον οποίο ο κάθε ενάρετος επιβραβεύεται και ο κάθε κακός τιμωρείται. Ένας τέτοιος κόσμος δε θα μεγιστοποιούσε απαραίτητα την αξία, εφόσον θα μπορούσε να υπάρχει ένας κόσμος με ένα πιο ενάρετο άτομο και ένα πιο κακό άτομο, το καθένα από τα οποία θα επιβραβεύονταν και θα τιμωρούνταν αντιστοίχως. Ή μπορεί να υπήρχε ένας κόσμος στον οποίο κάποιος από τους πραγματικά ενάρετους ανθρώπους που επιβραβεύτηκε έκανε λίγο περισσότερο αγαθό και είχε μεγαλύτερη επιβράβευση, και κάποιος από τους πραγματικούς ανθρώπους που τιμωρήθηκε έκανε λίγο περισσότερο κακό και τιμωρήθηκε πιο αυστηρά. Από την άποψη της καθαρής αξίας –υποθέτοντας, όπως εγώ τώρα, ότι μπορούμε να κατανοήσουμε την ιδέα– τέτοιοι κόσμοι θα περιείχαν περισσότερο απ' αυτό απ' ό,τι ο πραγματικός κόσμος. Όμως η αποτυχία του Θεού να δημιουργήσει τέτοιους κόσμους δεν σημαίνει ότι ο Θεός δε δημιούργησε τον καλύτερο πιθανό κόσμο. Τέτοιοι κόσμοι, είναι λογικό να υποστηρίξει κανείς, θα

ήταν εξίσου καλοί με τους δικούς μας (μπορεί να υπάρχουν εξίσου βέλτιστοι κόσμοι) ακόμη και αν ο Θεός δεν μεγιστοποίησε την αξία του δικού μας. Το να επιμεινεί, λοιπόν, κανείς στο ότι ο κόσμος μας δεν είναι ο καλύτερος δυνατός θα αμφισβητούσε ότι ο Θεός δεν μεγιστοποιεί την αξία και θα υποστήριζε ότι ο καλύτερος κόσμος απ' όλους θα ήταν μόνο αυτός που μεγιστοποιεί την αξία. Ο συνεπειοκράτης, ωστόσο, χρειάζεται ένα επιχείρημα γι' αυτό.

Έχω παραθέσει ορισμένους αρκετά αφηρημένους λόγους για τους οποίους η συνεπειοκρατία φαίνεται καταρχάς διαισθητική και δίκως κίνητρα. Αλλά θεωρώ ότι πρόκειται για μια κατεξοχήν λανθασμένη -και όχι μόνο λανθασμένη αλλά και επικίνδυνη θεωρία. Αυτή την άποψη δεν τη διατηρώ μόνο εγώ. Υπάρχουν πολλοί τρόποι με τους οποίους θα μπορούσα να υποστηρίξω τη γνώμη μου, αλλά θέλω να επικεντρωθώ σ' έναν συγκεκριμένα -σε αυτόν που προσωπικά μου φαίνεται, τουλάχιστον από τότε που σταμάτησα να είμαι συνεπειοκράτης- ως ο πιο επιζήμιος. Πρόκειται για μια συνθησιμένη αλλά και πειστική ένταση ενάντια στην συνεπειοκρατία. Σύμφωνα με αυτή, η συνεπειοκρατία επιτρέπει, ή καλύτερα απαιτεί, ορισμένα είδη πράξεων, τα οποία είναι προδήλως εσφαλμένα και δεν πρέπει να διαπράττονται. Πιο συγκεκριμένα, επιτρέπει και απαιτεί ενέργειες που είναι τόσο φρικιαστικά κακές όσο το πιο τρομερό κακό που θα μπορούσε να συμβεί. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα που δίνεται συνήθως αφορά έναν δικαστή που καταδικάζει σε θάνατο έναν αθώο άνθρωπο προκειμένου να ικανοποιήσει ένα μαινόμενο όχλο που θα δολοφονήσει εκατοντάδες ανθρώπους εάν ο δικαστής αφήσει τον αθώο άνθρωπο ελεύθερο. Ένα άλλο παράδειγμα αφορά έναν γιατρό που σκοτώνει ασθενείς με σκοπό να πάρει τα όργανα τους έτσι ώστε να τα μεταμοσχεύσει σε πολλούς άλλους ασθενείς που τα χρειάζονται. Γενικά, σύμφωνα με τη συνεπειοκρατία, είναι τουλάχιστον επιτρεπτό και συχνά υποχρεωτικό για ένα άτομο να διαπράττει αυτό που φαίνεται σε οποιονδήποτε λογικό παρατηρητή ως κατάφωρη και σοβαρή παραβίαση των δικαιωμάτων κάποιου άλλου με σκοπό να μεγιστοποιήσει την αξία. Για τον μη-συνεπειοκράτη, καμία διαίσθηση δεν είναι τόσο ισχυρή όσο η διαίσθηση ότι κάποιες αδικίες είναι προφανείς και έτσι επιβάλλεται να απαγορευτούν σε όλες τις περιπτώσεις, ανεξάρτητα από το ποιες είναι οι συνέπειες. Σύμφωνα με την Ελίζαμπεθ Άνσκομπ (Elizabeth Anscombe), ακόμη και αν υποθέσουμε ότι ο δικαστής επιτρέπεται, πόσο μάλλον απαιτείται, να καταδικάσει τον αθώο άνθρωπο για να

εξευμενίσει το μαινόμενο όχλο, αυτό αποδεικνύει την ύπαρξη ενός ηθικά διεφθαρμένου μυαλού. Κάποιοι που θεωρεί ότι το ζήτημα αυτό είναι διαπραγματεύσιμο, υποστηρίζει η Άνσκομπ, είναι κάποιος με τον οποίο δεν θα πρέπει να διαπραγματευτείς.

Οι συνεπειοκράτες έχουν διάφορες απαντήσεις σε αυτό που εγώ θα ονόμαζα «άδικη εναντίωση». Μια από τις πιο γνωστές είναι η προσφυγή στην κανονιστική συνεπειοκρατία. Οι συνεπειοκράτες της πράξης θεωρούν ότι ο δικαστής θα πρέπει να καταδικάσει τον αθώο άνθρωπο εάν έτσι προωθηθεί το αγαθό, εφόσον οι άνθρωποι θα πρέπει να μεγιστοποιούν την αξία σε

Η αξιοπρέπεια είναι ένα τόσο εύθραυστο και «απροσδιόριστο» χαρακτηριστικό των ανθρώπινων σχέσεων που η παραβίαση των δικαιωμάτων ενός άλλου, ακόμη και σε μια μόνο περίπτωση, δεν θα την μεγιστοποιούσε.

κάθε περίπτωση. Οι κανονιστικοί συνεπειοκράτες, ευαίσθητοι στα πολλά προβλήματα της συνεπειοκρατίας της πράξης, συμπεριλαμβανομένης και της εναντίωσης στην αδικία, υποστηρίζουν ότι είμαστε υποχρεωμένοι να τηρούμε τους ηθικούς κανόνες που είναι μέρος του συστήματος των κανόνων το οποίο μεγιστοποιεί την αξία. Αυτό δεν σημαίνει ότι κάθε μία πράξη που είναι σύμφωνη με τους κανόνες θα μεγιστοποιήσει αυτή καθαυτή την αξία. Έτσι, ένας κανόνας που επιτρέπει ή υποχρεώνει του δικαστές να καταδικάσουν αθώους ανθρώπους, είτε για την μεγιστοποίηση του αγαθού είτε για οποιοδήποτε άλλο λόγο, δεν είναι από μόνος του ένας κανόνας που μεγιστοποιεί την αξία. Η τήρηση ενός τέτοιου κανόνα θα οδηγούσε σε κατάρρευση της εμπιστοσύνης στο νομικό σύστημα, σε διαφθορά, σε κοινωνική αναταραχή κ.ο.κ.

Ο κανονιστικός συνεπειοκράτης έχει γενικά μια σωστή αντίληψη για τις συνέπειες ενός τέτοιου κανόνα. Έχει όμως πάντα δίκαιο; Θα μπορούσε να μην υπάρχει μια κοινωνία που να διέπεται από ένα σύστημα κανόνων που θα συμπεριλάμβανε κανόνες που θα επέτρεπαν ή θα απαιτούσαν την τιμωρία και τον βασανισμό των αθώων, την καταδυνάστευση των

ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΩΤΕΙΑΔΗΣ

μειονοτήτων, την σκλαβιά, την κλοπή, την δωροδοκία κ.ο.κ.; Δεν υπήρξαν στην πραγματικότητα τέτοιες κοινωνίες κατά τη διάρκεια της ιστορίας; Ο κανονιστικός συνεπειοκράτης, ωστόσο, υποστηρίζει ότι η αξία δε μεγιστοποιείται ποτέ σε κοινωνίες που διέπονται από τέτοια συστήματα. Πώς μπορεί, όμως, να είναι τόσο σίγουρος; Από την μια πλευρά, θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι οι αδικίες σε τέτοιες κοινωνίες είναι από μόνες τους τόσο φρικτές που καμία καλή συνέπεια δεν θα μπορούσε να τις εξισορροπήσει. Όμως τότε ο κανονιστικός συνεπειοκράτης θα μπορούσε από μόνος του να λειτουργεί μ' ένα μη συνεπειοκρατικό τρόπο σκέψης για το τι είναι αγαθό και τι κακό, δηλαδή να θεωρεί ότι κάποιες πράξεις είναι τόσο εσφαλμένες που καμία καλή συνέπεια σε οποιοδήποτε βαθμό δεν θα μπορούσε να τις εξισορροπήσει.

Από την άλλη πλευρά, ο κανονιστικός συνεπειοκράτης, θα μπορούσε να λάβει μια τέτοια κοινωνία τοις μετρητοίς: θα μπορούσε να είναι μια καλά οργανωμένη και ιδιαίτερα σταθερή κοινωνία που προσφέρει τις καλύτερες δυνατές συνθήκες για την πλειοψηφία των πολιτών της. Το σύστημα ηθικών κανόνων που θα τηρούσε θα ήταν το κατάλληλο για την με-

γιστοποίηση της αξίας ακόμη και αν μια μειονότητα αθών ανθρώπων –ίσως μια εξαιρετικά μικρή μειονότητα– υποβάλλονταν στην πιο σκληρή, άδικη μεταχείριση που θα μπορούσε να φανταστεί κανείς.

Σήμερα, τέτοιες κοινωνίες είναι απόλυτα ρεαλιστικές, πολύ πιθανόν ήδη ιστορικά υπάρχουσες και –τουλάχιστον– θεωρητικά αντιληπτές. Αυτός είναι ο λόγος που ορισμένοι κανονιστικοί συνεπειοκράτες επιμένουν στην ανάγκη ανάπτυξης επιπρόσθετων αρχών που θα προστατεύουν, λόγου χάριν, την ελευθερία, την αμεροληψία ή την δικαιοσύνη. Για να γίνει όμως αυτό, κατά τη γνώμη μου, θα πρέπει να αποκαλύψει κανείς το παιχνίδι: να εγκαταλείψει στην ουσία την συνεπειοκρατία. Επιπλέον είναι μια λύση *ad hoc*. Γιατί να σταματήσουμε στη δικαιοσύνη ή την ελευθερία; Γιατί να μην εισάγουμε πολλούς περισσότερους μη συνεπειοκρατικούς κανόνες, κανόνες για κάθε είδους πράξεις, οι οποίες, αν πραγματοποιούνταν, μπορεί ωστόσο να μεγιστοποιούσαν την αξία;

Ένας κανονιστικός συνεπειοκράτης μπορεί ωστόσο να αντέτεινε ότι ακόμη κι εάν υπήρξαν ορισμένες κοινωνίες στις οποίες οι πολίτες κυβερνούσαν από υποχθόνια συστήμα-

τα κανόνων, αυτά τα συστήματα δεν θα μπορούσαν ποτέ να κυβερνήσουν την ανθρωπότητα στο σύνολό της. Όμως γιατί θα πρέπει να πιστεύουμε με τόση σιγουριά ότι αυτό ισχύει; Δεν θα μπορούσαμε εύκολα να φανταστούμε ένα κόσμο στον οποίο οι άνθρωποι θα συμπεριφέρονταν όπως αυτοί στη συγκεκριμένη άδικη κοινωνία; Είναι βέβαιο ότι δεν ξέρουμε εκ των προτέρων αν ένα άδικο σύστημα που κυβερνά ολό-

Δεν είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς μια κοινωνία στην οποία η ευρεία πλειοψηφία θα ήταν ασφαλής μέσα στην «αξιοπρέπεια» της, αλλά παράλληλα μια μειοψηφία θα υποβαλλόταν σε καθημερινή αδικία.

κληρο τον κόσμο δεν θα μεγιστοποιούσε την αξία ακόμη και εάν επρόκειτο για ξεχωριστές κοινωνίες. Αν' ό,τι ξέρουμε, ένα τέτοιο σύστημα θα μπορούσε παγκοσμίως να λειτουργεί και να μεγιστοποιεί την αξία. Ωστόσο, είναι λάθος να ισχυριστεί κανείς ότι ο βασανισμός των αθώων ανθρώπων μπορεί ν' αποδειχθεί επιτρεπτός. Από μια μεταφυσική οπτική, είναι σχετικό το εάν ένα τέτοιο σύστημα μπορεί να λειτουργήσει παγκοσμίως και να μεγιστοποιήσει την αξία. Αυτό, όμως, που δεν είναι σχετικό είναι το εάν ο βασανισμός των αθώων είναι επιτρεπτός.

Αφήνοντας τις λεπτομέρειες της κανονιστικής συνεπειοκρατίας στην άκρη, και βλέποντας τις γενικότερες απαντήσεις της συνεπειοκρατίας στην κατηγορία περί αδικίας, υπάρχουν ορισμένα πράγματα που μπορούν να πουν (και έχουν πει) οι συνεπειοκράτες. Ένα από αυτά είναι ότι αποφεύγουμε το αληθινό πρόβλημα λέγοντας ότι ο βασανισμός των αθώων είναι άδικος ή καταδικάζοντας τον αθώο άνθρωπο για να κατευναστεί ο μαινόμενος όχλος. Αντίθετα, θα πρέπει να επικεντρωθούμε στη συνολική εικόνα, στην οποία το αγαθό προωθείται μέσα από αυτό που φαίνεται να είναι μια άδικη πράξη. Αυτό που πραγματικά είναι άδικο, σύμφωνα με τον συνεπειοκράτη, θα ήταν ο δικαστής να αποτύχει να σώσει τους εκατοντάδες αθώους ανθρώπους που θα σκοτώνονταν εάν δεν καταδίκαιζε τον αθώο άνθρωπο. Θα ήταν μία κατακριτέα παράλειψη. Υπάρχουν διάφορες μη συνεπειοκρατικές απαντήσεις σε

αυτό, αλλά μία απάντηση είναι: γιατί θα πρέπει κανείς να πιστεύει ότι η καταδίκη ενός αθώου ανθρώπου δεν είναι άδικη αφού μεγιστοποιεί την αξία, εκτός κι εάν ήδη πιστεύει ότι η μεγιστοποίηση είναι ο θεμελιώδης σκοπός της ηθικής; Όμως, όπως υπόσπρηξα προηγουμένως, δεν υπάρχει λόγος για τον οποίο κάποιος θα πρέπει να το πιστεύει αυτό. Επομένως δεν υπάρχει λόγος να σκεφτεί κανείς ότι η μεγιστοποίηση μπορεί μετατρέψει μία, σε κάθε άλλη περίπτωση, άδικη πράξη σε δίκαιη, ή μια κακή πράξη σε καλή. Αν υποθέσουμε ότι δεν είναι η προώθηση αλλά ο σεβασμός του αγαθού που έχει σημασία στην ηθική, τότε ο συνεπειοκράτης πρέπει να μας πει γιατί ισχύει η θεωρία του.

Μια άλλη συνεπειοκρατική απάντηση είναι το επιχείρημα ότι ο δικαστής είναι κατά κάποιο τρόπο υπεύθυνος για το θάνατο εκατοντάδων αθώων ανθρώπων εάν δεν καταδικάσει τον ένα αθώο άνθρωπο. Θα μπορούσε να τους σώσει, όμως επέλεξε να μην το κάνει. Επιπλέον, δεν θα μετάνιωνε για το θάνατό τους; Αυτού του είδους η απάντηση είναι επιπόλαια και μη πειστική. Ο δικαστής μπορεί να μετάνιωνε για το θάνατο των εκατοντάδων ανθρώπων, αλλά δεν (τουλάχιστον εάν είναι μη-συνεπειοκράτης!) μετάνιωνε που προκάλεσε τον θάνατο ο ίδιος. Θα μετάνιωνε που βρέθηκε σε μια τέτοια κατάσταση στην οποία ήταν αναγκασμένος να λάβει μια τόσο φρικτή απόφαση, κ.ο.κ. Όμως, αυτό δεν συνεπάγεται ότι θα θεωρούσε ή θα έπρεπε να θεωρήσει τον εαυτό του υπεύθυνο για το θάνατο εκατοντάδων ανθρώπων. Ο μαινόμενος όχλος θα έπρεπε να μετανιώσει γι' αυτό. Συνεπώς, γιατί θα έπρεπε να θεωρήσει κανείς το δικαστή υπεύθυνο; Επειδή, ίσως απαντούσε κάποιος, θα μπορούσε να τους σώσει αλλά δεν το έπραξε. Εάν καταδίκαιζε τον ένα, θα είχε σώσει τους πολλούς. Υπάρχουν, λοιπόν, άπειρα πράγματα που θα μπορούσαμε να κάνουμε αλλά δεν τα κάνουμε. Ωστόσο, δεν είμαστε υπεύθυνοι γι' αυτά. Θα μπορούσες να είσαι σ' ένα αεροπλάνο στην Αρκτική αυτή τη στιγμή, προσπαθώντας να σώσεις έναν πεινασμένο Εσκιμώο. Θα μπορούσα ίσως ακόμη να σου πω και τ' όνομα του Εσκιμώου. Όμως είσαι ελάχιστα υπεύθυνος για το θάνατο αυτού του ατόμου. Η απόδοση της ευθύνης που βασίζεται σε αυτό που θα μπορούσε κάποιος να κάνει, σε αντίθεση με το τι θα έπρεπε να έχει κάνει, είναι ένα σοβαρό λάθος. Οποιαδήποτε άλλη σκέψη θα σήμαινε ότι έχεις μία ελλιπή κατανόηση της ευθύνης και ίσως επίσης ότι προϋποθέτεις πως η καταδίκη του αθώου ανθρώπου είναι αυτό που πρέπει να κάνει ο δικαστής. Όμως ο συνεπειοκράτης δεν μπορεί να δικαιολογήσει

τη καταδίκη του αθώου άνθρωπος επικαλούμενος την ευθύνη του δικαστή που δεν το έπραξε και στη συνέχεια να δικαιολογεί την απαίτηση για ευθύνη επικαλούμενος την υποχρέωση του δικαστή να καταδικάσει τον αθώο άνθρωπο. Διαφορετικά γιατί θα πρέπει να θεωρούμε τον δικαστή ηθικά υπεύθυνο; Μια άλλη συνεπειοκρατική απάντηση είναι η σχετική ενσωμάτωση του σεβασμού των δικαιωμάτων και της δικαιοσύνης στη

δεν θα την μεγιστοποιούσε. Και αυτό γιατί οι άνθρωποι θα φοβόταν πως θα έχουν παρόμοια μεταχείριση από τον παραβάτη. Ως συνέπεια, ολόκληρο το πλήθος των στενών ανθρωπινων σχέσεων θα θέτονταν υπό τον κίνδυνο της θυσίας στο βωμό της μεγιστοποίησης. Ένα πρόσωπο μπορεί να αποκρύψει την από μέρους του παραβίαση των δικαιωμάτων άλλων ανθρώπων, έτσι ώστε να μην θέσει σε κίνδυνο τις άλλες του

θεωρία, έτσι ώστε να υιοθετηθούν μη συνεπειοκρατικές αντιλήψεις. Αυτό δεν είναι εύκολο. Μία γνωστή απόπειρα τέτοιου είδους προέρχεται από τον Φίλιπ Πετίτ, ο οποίος υποστηρίζει ότι ο συνεπειοκράτης οφείλει να επιθυμεί την μεγιστοποίηση της αξιοπρέπειας, αλλά αυτή η αξιοπρέπεια είναι ένα τόσο εύθραυστο και –όπως την αποκαλεί– «απροσδιόριστο» χαρακτηριστικό των ανθρωπινων σχέσεων που η παραβίαση των δικαιωμάτων ενός άλλου, ακόμη και σε μια μόνο περίπτωση,

σχέςεις. Ωστόσο, οποιοσδήποτε διαταγμός ή επιφύλαξη από κάποιον που σκέφτεται ως συνεπειοκράτης θα διαπιστωνόταν εύκολα από τους άλλους. Εάν συμπεριφερθεί δόλια σ' ένα άτομο, παραβιάζοντας τα δικαιώματά του και αποκρύπτοντάς την ενέργεια αυτή, οι άλλοι σύντομα θα το πληροφορηθούν και θα περιμένουν την ίδια μεταχείριση. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την υπονόμηση των ανθρωπινων σχέσεων. Ο μη συνεπειοκράτης έχει ποικίλες απαντήσεις για τον Πετίτ.

Πρώτον, γιατί επιλέγει την «αξιοπρέπεια» ως την αξία εκείνη που πρέπει να προωθούν οι συνεπιοκράτες; Πιο συγκεκριμένα, τι εννοεί με τον όρο «αξιοπρέπεια» μέσα σε αυτό το πλαίσιο; Σύμφωνα με τον Πετίτ, η «αξιοπρέπεια» φαίνεται να υποδηλώνει απλώς τον σεβασμό για τους άλλους. Πρόκειται για τον σεβασμό που δεν έχει ισχυρότερες διεκδικήσεις στον ενεργούντα από αυτές που η ίδια η συνεπιοκρατία επιτρέπει: με άλλα λόγια, ο ενεργών δε θα πρέπει να καταφεύγει σε δόλιες τακτικές στις σχέσεις του με τους άλλους λόγω της υψηλής πιθανότητας αποκάλυψης των πράξεών του και της επακόλουθης εξασθένησης των σχέσεων που η παραπάνω αποκάλυψη θα προκαλούσε. Προφανώς αυτό αποτελεί τη στενή έννοια του όρου «αξιοπρέπεια», αφού ελάχιστα απηχεί την ιδέα της συνεπιοκρατίας, σύμφωνα με την οποία οι ανθρωπίνες σχέσεις δεν είναι ποτέ καλές αυτές καθαυτές αλλά για το συνολικό αγαθό που παράγουν. Ακόμη και αν η αποκάλυψη δεν είναι μόνο απλά πιθανή αλλά απόλυτα βέβαιη, είναι γεγονός ότι το ενεργόν πρόσωπο, ως συνεπιοκράτης, δεν θεωρεί τη φιλία, την αγάπη, την αφοσίωση ή την δικαιοσύνη ως αρετές αυτές καθαυτές, αλλά ως κάτι χρήσιμο για το αποτέλεσμα που μπορούν να παράγουν στον κόσμο συνολικά. Επομένως, η έννοια της αξιοπρέπειας που χρησιμοποιεί ο Πετίτ είναι στην ουσία συνεπιοκρατική και, έτσι, η πρότασή του ισοδυναμεί με μια προσπάθεια να ληφθούν υπόψη τα δικαιώματα τα οποία κατανοούνται στην προκειμένη περίπτωση συνεπιοκρατικά. Αυτό που πρέπει να μεγιστοποιήσει ο συνεπιοκράτης, δηλαδή η «αξιοπρέπεια», είναι απλά αυτή η τάξη των ανθρωπίνων σχέσεων που είναι εξαρχής συνεπής με την συνεπιοκρατική σκέψη.

As υποθέσουμε, από την άλλη πλευρά, ότι ο Πετίτ επικαλούνταν μια ισχυρότερη έννοια αξιοπρέπειας, τη μη συνεπιοκρατική, σύμφωνα με την οποία οι ηθικές αξιώσεις ενός ατόμου απέναντι σε άλλους δεν θεμελιώνονται με βάση το συνολικό όφελος που παράγουν αλλά την εγγενή και απρόσβλητη αξιο-

ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΕΣΗΣ

πρέπεια του ίδιου του ανθρώπου που έχει αυτές τις αξιώσεις ως ανθρώπινη οντότητα, πέρα από οποιοσδήποτε άλλους λόγους. Τώρα εάν αυτή είναι η έννοια στην οποία στηρίζεται ο Πετίτ –και σε ορισμένα από τα λεγόμενά του υπαινίσσεται πως μπορεί να είναι– τότε η χρήση της δεν θα έχει αποτέλεσμα. Η αντίληψη του μη συνεπειοκράτη για την αξιοπρέπεια δεν θεμελιώνει την αξία των ανθρώπινων σχέσεων αναφορικά με την αγάπη, τη φιλία, την αφοσίωση, τη δικαιοσύνη κ.α., πάνω στη συνολική κατάσταση του κόσμου που μπορούν αυτές να παράγουν. Επομένως, δεν απαιτεί αποδοκιμασία της αδικίας λόγω του φόβου ή της αστάθειας που αυτή θα προκαλέσει σε άλλους με τους οποίους κάποιος είναι (ή δεν είναι) στενά συνδεδεμένος, ακόμη και αν ο φόβος αυτός ή η αστάθεια είναι μία βέβαιη συνέπεια. Η μη συνεπειοκρατική έννοια της «αξιοπρέπειας», σ' αυτό το σημείο, περιλαμβάνει μια καταρχάς αναγνώριση ότι τα δικαιώματα δεν είναι ένα απλό συστατικό σε μια γενική συνεπειοκρατική διαδικασία απόφασης και έτσι η επίκλησή του από τον Πετίτ θα υπονόμει το ίδιο του το έργο της συμφιλίωσης της συνεπειοκρατίας με τα δικαιώματα. Δεύτερον, ο Πετίτ είναι υπερβολικά αισιόδοξος σχετικά με την πιθανή αναστάτωση των ανθρώπινων σχέσεων ή του κοινωνικού συστήματος από μία πολιτική συνεχών παραβιάσεων των δικαιωμάτων κάποιων προς όφελος άλλων. Για να επαναλάβω την προηγούμενη ένστασή μου στην κανονιστική συνεπειοκρατία, δεν θα ήταν δύσκολο να φανταστεί κανείς μια κοινωνία στην οποία η ευρεία πλειοψηφία θα ήταν ασφαλής μέσα στην «αξιοπρέπεια» της, με την έννοια του Πετίτ, αλλά παράλληλα θα υπήρχε μια μειοψηφία που θα υποβαλλόταν σε καθημερινή αδικία. Η πλειοψηφία δεν θα είχε κανένα απολύτως λόγο να περιμένει τον έλεγχο στη ζωή της ή την σταθερότητα των σχέσεών της ή να είναι ευάλωτη σε μια δημόσια πολιτική παραβίασης των δικαιωμάτων, λόγου χάριν, μιας καλά καθορισμένης μειοψηφίας του πληθυσμού, ενδεχομένως μιας εθνικής μειονότητας, μιας θρησκευτικής μειονότητας, μίας ευπρόσβλητης μειονότητας ανυπεράσπιστων πολιτών. Εάν η πλειοψηφία ωφελοούνταν αισθητά από μια τέτοια πολιτική, μπορεί ακόμη και να την επιδοκίμαζε. Ωστόσο, ακόμη κι αν δεν την επιδοκίμαζε, παρά την καταδίκη, θα μπορούσε να πειστεί ότι τα δικαιώματά της δεν ήταν ευπρόσβλητα. Και καθώς κανένα από τα δύο σενάρια δεν εξαρτάται από την απόκρυψη της πολιτικής από κάποιον, το πρόβλημα της απόκρυψης της αδικίας, που εξέφρασε ο Πετίτ, δεν προκύπτει. Από τη στιγμή που η μεγιστοποίηση είναι αυτό που απαιτεί η συνεπειοκρατία,

η «αξιοπρέπεια» θα μπορούσε κάλλιστα να μεγιστοποιηθεί σε μια τέτοια κοινωνία, αντίθετα με την υπόθεση του Πετίτ. Πάλι, προκύπτει εύλογα το ζήτημα ότι τέτοιου είδους κοινωνίες έχουν υπάρξει ιστορικά. όμως ακόμη και αν δεν υπήρξαν- δεδομένου ότι το εάν μια πολιτική μεγιστοποιεί την αξία είναι πάντα ένα υπό αίρεση ζήτημα, ενώ η μη παραβίαση των δικαιωμάτων δεν είναι- η συνεπειοκρατία και τα δικαιώματα είναι ιδεολογικά ασυμβίβαστα. Αρκεί το γεγονός ότι μπορούμε να συλλάβουμε με το νου μας ένα κόσμο αποτελούμενο από όντα που αναγνωρίζονται ως ανθρώπινα, με ανθρώπινες ανάγκες και επιθυμίες, και στον οποίο η συνεπειοκρατική αιτιολόγηση των δικαιωμάτων δεν εγγυάται πλέον την ακεραιότητα τέτοιων ανθρώπων σε κάθε περίπτωση.

Μπορούν να ειπωθούν περισσότερα για τις προσπάθειες του Πετίτ και άλλων φιλοσόφων να παρουσιάσουν και να υποστηρίξουν συνεπειοκρατικά τα δικαιώματα και τη δικαιοσύνη. Όλες αυτές οι προσπάθειες θα αποτύχουν, απλώς επειδή το οικοδόμημα των δικαιωμάτων και της δικαιοσύνης από την μία και της συνεπειοκρατικής σκέψης από την άλλη είναι αντίθετα μεταξύ τους. Ο μόνος τρόπος που ο συνεπειοκράτης μπορεί να τα συμφιλιώσει είναι επανερμηνεύοντας τα δικαιώματα και τη δικαιοσύνη με άμεσα ή έμμεσα συνεπειοκρατικό τρόπο. Για τον μη συνεπειοκράτη σημασία έχει η απόρριψη τουλάχιστον κάποιων μη διαπραγματεύσιμων αντιλήψεων που έχουμε για τα δικαιώματα και τη δικαιοσύνη, όπως η εγγενής και απόλυτη αδικία του να καταδικάζεις εν γνώσει έναν αθώο άνθρωπο σε θάνατο. Από τη άλλη πλευρά, εάν ο συνεπειοκράτης θέλει να διατηρεί τέτοιες αντιλήψεις, θα πρέπει να ενσωματώσει στη θεωρία του κάποιες μη συνεπειοκρατικές αρχές. Αλλά εάν το κάνει αυτό, δεν υπάρχει κανένα λογικό επιχείρημα που να μας αποτρέπει να εγκαταλείψουμε συνολικά τη συνεπειοκρατία ως θεωρία.

Έχω συζητήσει μόνο κάποια από τα πολλά προβλήματα που συνδέονται με τη συνεπειοκρατία. Αυτά είναι αρκετά για να πείσουν οποιοδήποτε λογικό, σκεπτόμενο με διαύγεια άνθρωπο που θέλει να ξέρει τι απαιτεί η ηθική και που δεν έχει ήδη διαφθαρεί από την ίδια την συνεπειοκρατική σκέψη, η οποία είναι όχι μόνο αδικαιολόγητη και διαισθητικά αβάσιμη, αλλά και ολοκληρωτικά εσφαλμένη και επικίνδυνη- ένα κακό δόγμα που θα πρέπει να αποφεύγουν όλοι οι ορθά σκεπτόμενοι άνθρωποι.